

MITHOSZ A HARMADIK BIRODALOMBAN

Hogy megértsük a helyzetet, tudnunk kell a következőket. A német nacionalizmus, amely most egy integrál-hazafiság méreteit vette fel és forradalmi kilengéseiben Lucanus híressé vált jelszavát, a furor teutonicust tette ismét időszerűvé a kontinensen, nem mai keletű és messzebbre nyulik vissza, mint a világháború. *Politikai* értelemben, ahogyan egy Franciaország, egy Anglia jelentkeznek, kialakult népi demokráciáikkal, államberendezésük egységével, polgáraik önfegyelmezettiségével és világnézeti szilárdságával, Németország még ma sem egy kész nemzet: vajúdik, keresi önmagát, képtelen egyéni formába önteni a kor politikai eszmeáramlatait és mohón belevetve magát illuziókba, azt hiszi, hogy ezeknek az eszméknek fölébe került, holt utól sem érte őket. A németek liberálizmusából, a németek konzervativizmusából hiányoznak azok az erős jellegzetes vonások, amelyek hagyományokat, még pedig *saját* hagyományokat jelentenének. Talán a nacionálizmus az egyetlen, amely ösztönösen él benne. Ezt a homályos tömegérzést, amely a múlt század elejei romantizmusban kezdett el csirázni, most egy új rendszer *tudatossá* akarja alakítani.

Romanticizmus, Sturm és Drang – távolibb vonatkozásban. Közben egy technikai kultúra egységesítő hatása alatt, amely gyakorlati ember és világlátás empirikus tényeire készítette és felfüggesztette az ősi német lélek törvényének érvényesülését: a menekülést az észszerűségek világából tudatalattiságba vagy elvont bölcselmekbe, a nacionálizmus formája is módosult, anyagelvű alapra helyezkedett és felvette azt a képletet, amely az imperalista államok sajátja. Gyarmatéhség és Alldeutsch szövetség, Treitschke és Class hatalmi tanításai vezetik be az új korszakot. A szerepet átveszik a nemzeti eszme organizátorai. Szellemtelen korszak ez, amint-hogy szellemtelen korszak a világháború korszaka is, amelynek egy Clausevitz a profétája. A világháború utáni idők egyidőre a német nemzeti gondolat gyakorlati utjait is elmoszák. Új emberek kerülnek az élre, új irányelvekkel. A *történeti* Németország visszavonul, a dinasztia letűnik, egy *malgré lui* pacifista és demokrata irányzat kerül előtérbe. Az „Erfüllungs-politik”. De legalább elért volna némi eredményt... A világháború kiábrándulása után újabb kiábrándulás. A győzelem a győztes államokban nem a demokráciát szilárdította meg, hanem a nacionálizmust. A győztesek nem honorálták a német demokrácia felkínálkozásait, az ország egyre süllyedt, a weimari szürke alkotmányon nyugvó új német népképviselői rendszer *befelé* is két táborra osztotta a népet: az új konjunkturák győzteseire és legyőzöttjeire. Egy tulbuzgó demokratikus elvre való hivatkozással az urnák elé állította a tizenennyolcéveseket, teljesen félreismerve az ifjúság lelki alkatát. Az ifjúság mindig nyugtalan, soha sem igenli a fennálló állapotokat, megváltoztatásokra törekszik. *Különösképen* az az ifjúság, amelynek egy legyőzött és megbénított országban amúgy is kilátástalannak ígérkezik a jövő. A tizenennyolc évesek szélsőséges bal és szélsőséges jobb irányba huzzák a parlamentet, az építő kormányzás tizenégy éve megakadt. A német néptől elvették azt is, ami a legyőzött népeknek egyetlen ereje: a nemzet tudata. A Wunschtraumjától megfosztott nép mélyebben ásta be magát megtiltott álmodozásaiba, a nacionálizmus golfáramlatába azok is belesodródtak, akik különben jobb időkben más vizeken eveztek. Mind szélesebb körökben vert gyökeret az a felfogás, hogy az erőmutatás többet ér alázatos belenyugvásoknál. A német demokráciának tragédiája, hogy egy Stresemann többet ért el, mint egy

Rathenau és egy Papen többet ért el, mint egy Stresemann. A tények logikája szerint mi sem természetesebb, hogy Hitler még többet fog elérni.

Forradalom? Itt is becsúsztott egy végzetes számítási hiba. Azok, akik a német monarchiáról a köztársaságra történt átmenetet a nép forradalmi megnyilatkozásának tudták be, azok is, akik abban reménykedtek, hogy egy nemzetközi proletárforradalom amugy is lomtárba vet minden nácionálizmust, megfeledeztek arról, hogy a *világtörténelem tanulságai szerint csak nemzeti forradalmak érhetek el eredményeket*. A francia forradalom, amely a tizenkilencedik században annyira megváltoztatta Európa szellemi térképét, nemcsak a szabadság, testvériség és egyenlőség eszméit vitte diadalra, de megszülte, – ami cromvelli vívmányként egyedül Angliában volt meg, ott is sajátos formák között, – a nemzetiesség eszméjét. A harmincas, negyvennyolcas forradalmak mind nemzeti forradalmak voltak. Nemzeti forradalom maga az orosz forradalom is. Lenin egyenes folytatása Nagy Péternek, Stalin messiánizmusa azonos Dosztojevszkij messiánizmusával, az orosz nép „kiválasztott” nép és ahogyan akkor, úgy most is az orosz népi imperializmus keres életformát. A német marxisták nem vették figyelembe, hogy mozgalmuktól, minden agitátorikus munkájuk ellenére is – tizennégy év alatt volt idejük s alkalmuk meggyőzni a német népet eszméik vélt helyességéről – a német népnek épen a nemzettestet kitevő része fordul el lassanként. Ha már bolsevizmust hirdettek, úgy nemzeti alapon kellett volna tenniük. De pontosan az ellenkezőjét csinálták és így elősegítették, ami talán nem következett volna be: a német nép teljes elfordulását a nyugati demokráciák eszmeköreitől, a szabadságjogok feladását, egy új világkép kialakulását, és a megtorlásnak olyan kegyetlenségét, amely nemcsak baloldali forradalmi gondolkodásokat semmisített meg, de egy liberális polgárság evolúciós fejlődését is legalább egy fél évszázadra visszavetette.

*

A legsötétebb reakció – mondják a mindig okosak megvetőleg, Nem, ez nem egy új Metternich reakciója, de *forradalom*, tele új ideákkal, amelyek épen úgy nyomot fognak hagyni egész Európa többévi történetében, mint az oroszok nemzeti forradalma: a bolsevizmus. Ha el is ismerjük, hogy szét szedve ideológiájukat, nem egyszer szembe kerülnek a józan ész igazságaival, lássuk be, hogy *az emberiség útja nem a kézzelfogható igazságokon, hanem sok esetben grandiózus tévedéseken keresztül vezet*, nem tudjuk, hogy hová, de valamelyes egyensúlyozottság, valamelyes szintézis felé minden bizonnal. Ezt legjobban azoknak kell tudniok, akik szeretik Hegel eszméiből kovácsolni fegyvertáiraikat. Maga a bolsevizmus is tele van olyan feltevésekkel, amelyek inkább egy misztikus hiten, mint az élet biológiai tényein alapulnak. A bolsevizmus például azt hiszi, hogy az ember jónak születik, csak a környezet teszi rosszá, meg kell változtatni tehát a körülményeket és előttünk az eldorado. Ez a rousseau-i szemlélet épen annyira féligazságokon nyugszik – legalább is a mi korszakunkban – mint a rousseau-i egyenlőség gondolata, a rousseau-i államfelfogás, amely tudvalevőleg embereknek szerződési viszonyán alapszik és amely az államot az emberek elhatározásától függő tényé teszi meg, noha az új államszemlélet szerint az állam önálló metafizikai lény. Forradalmaknál rendszerint úgy van, hogy a vezetők mindenre találnak alibit.

Oroszországban éheznek az emberek – ez csak átmenet. Németországban fasizmus – ennek így kell lenni, előbb a reakció egy végső kísérlete de majd... Orosz-

ország már is csodákat adott, – mondják – tíz év alatt jobban indusztriálódott, mint annak előtte száz év alatt. És aztán? Ez legfeljebb mákony az oroszoknak, de nem megnyugvás a németeknek, akik kezdenek kiábrándulni a gépi csodákból, a technikai amerikanizmusból végérvényesen. Nekik nem imponál egy traktor-gyár, egy új Zeiss-üzem, nem dagasztja a keblüket, hogy a szovjet megtanította írni olvasni az embereket, ők tudnak, mégsem boldogok. Nos, alibi van mindenre és ne féljünk, Hitler is fog találni elég alibit.

De ennek a közleménynek nem célja az egyébként érdekes részletkérdések irányába terelni a gondolat-menetet. A nemzeti szociálizmus két problémáját vesszük szemügyre. Az egyik: *Minő okok játszottak közre, hogy a nemzeti mozgalmak között épen a Hitler mozgalom ért el oly döntő jelentőségű sikereket, a másik: mennyiben visszatükrözése ez a mozgalom az univerzális német szellemnek?* Mert ott válik el élesen birálatunk a kampóskeresztes mozgalom ellenzőinek véleményétől, hogy megkülönböztetünk egy ideologiai részt és egy nyers brutalitáson nyugvó tünetkomplexumot. Akárhogy is sajnáljuk a felelőtlen kilengéseket, a rohamcsapatok mögött német népi hagyományok, Fichte és Hegel szelleme marsol.

Említettük, hogy a háború korszakába eső német nacionalizmust szellemtelennek tartjuk, noha látszólag olyan szószólói vannak mint Treitschke, Karl Peters és Heinrich Class. Szellemtelen ez a mozgalom, mert erőforrása nem a kisembereknél van, hanem a nehéz ipar műhelyeiben. Nem egy erkölcsi megújódás válik láthatóvá, hanem egy „Drang nach Osten”, „Berlin-Bagdad”, „Mitteleurópa” jelszavába csomagolt expanzív törekvés. A háborus vereségek után a nacionalizmusnak ez a térben terjeszkedő formája összeomlott, külső célok hijján a nemzetiség ápolása a néplélek belső területeire szorult. A nép ezúttal kevéssel megelégedett volna. Ha már nem kapja vissza a keletafrikai gyarmatokat, Elzászt és korridort, kapta volna vissza az uniformist és a Vereinoakat. Ezeket sem kapta vissza. Ezért bukott meg a parlamentárizmus.

A világháború utáni korszakban a háttérben egy tucat nemzeti mozgalom húzódott meg erőtlenül. Eckardt-brigád, Werwulf, Acélsisak, Ludendorff generális csoportja, Jungdeutsche Orden, a német nemzetiek parlamenti blokkja stb. A szervezkedés a frontharcosok körében indult el, ami természetes is. De e megmozdulások eredendő hibái voltak, hogy vagy a politikai hatalom megszerzésére, vagy egy népszerűtlen dinasztia visszaállítására, vagy felelőtlen alkalmi portyázásokra szorítkoztak. E harci alakulatok között egyedül az Acélsisak áll ma is, noha nem sokáig. Hitler Adolf mozgalma ezektől mind különbözött. Hitler nem törekedett parlamenti képviselőre eleinte, nem akarta a maga pártellenes beállítottságában a pártok számát szaporítani. Hitler, amikor a nemzeti szocialista pártnak már száznyolc képviselője volt, akkor sem jelöltette magát – nem paktált le legitimistákkal és a nagyipar, nagybirtok pártfogását is csak ellenszolgálatok nélkül vállalta. Páratlan szervező képességgel több százezer főnyi felfegyverzett hadsereget hozott létre, az idegenből kölcsönzött színes inget a jelképes horogkereszttel dekorálta, minden plakátot egyöntetűen vörös papírra nyomtatott, új köszönési formát vezetett be: szimbolumokat is adott. Az oroszországi kommunizmus mintájára „felragasz” újságokat adatott ki, melyeket a bérházakban írtak és függesztettek ki, felállította a titokzatos barna házat, egy óriási méretű propaganda üzemet keltett elébb fel. A rohamosztagok tagjai rendes zsoldfizetést kaptak, közöttük a legszigorubb fegyelem uralkodott. A rohamosztagok fölébe helyezték az SS-t, kipróbált százkarátos nemzeti szociálistákból – ez volt Hitler GPU-ja, titkos rendőrsége a saját embereinek ellen-

őrzésére. De ami páratlan lendületet adott, Hitler mozgalmának, a következő három vezéri jellemvonás: az agitációnál a nép minél szélesebbkörű rétegeire való beállítottsága, függetlenül attól, hogy mi a színvonalasabb polgári rétegek véleménye róla, szóval: demagógia. Az agitációnak pergőtűzszerű fontossága és egyre növekedő intenzitása. Végül, hogy a megszabott program utján következetes maradt mind végig, attól egy jöttányit el nem tért és „megváltozhatatlan”-nak jelentette ki huszonöt pontját. Ha elgondoljuk, hogy Hitler egy müncheni csapszéktől négy öt emberrel indította el mozgalmát és hogy tíz év múlva tizennyolc millió ember adta le szavazatát mellette, a politikai szervezésnek e grandiózus voltát csak csodálni lehet.

Hitler politikai programja hatalomra kerülése *előtt* marxista ellenes, egyben nagytőke ellenes. Ha ezentul is következetes, úgy a nagybirtoknak, a banktőkének, a kamatgazdálkodásnak, a trösztöknek és karteleknek nincs sok keresni valója a „harmadik birodalom”-ban. Főütő kártyája természetesen az antiszemitizmus. A német nép ösztönösen antiszemita és ez a programpontra önönmagában véve eleget, hogy százezrek csatlakozzanak hozzá azonnal. Az a körülmény pedig, hogy egy mindinkább erősödő marxista tábornak kimélet nélkül való letörésére vállalkozott, abban a pillanatban, amikor kellő erő híján Németországban lehetségessé vált a proletár diktatura kikiáltása, mozgalmának kiszámíthatatlan „svung”-ot adott. Külpolitikája pedig egyenesen a nép szívéből fakadt. Visszaadni Németországnak politikai tekintélyét a világban, felvenni a harcot a franciákkal, az „ősi ellenség”-gel, vakmerően hinni a német nép kiválasztottságában, e messiási küldetés görögtüzében ezer és ezer megafonon hirdetni a „Deutschland über alles”-t, ha mindjárt irracionális ígéretek is ezek, megfelelnek a német nép különös lelki alkatának és a német nép végre visszamenekülhetett, ahová mindig vágyott, a romantika légkörébe, az irracionálizmusba.

*

A „harmadik birodalom” ideologiai felépítménye jórészt irracionális, de talán mentségül szolgál, hogy egy kicsit az egész új európai világnézet az irracionálizmus felé halad. A tizenkilencedik század természettudományi anyagelvű világnézetével szemben egy metafizikus világnézet felé fejlődünk. Még a „logikus” Franciaország is, amelynek szellemiségét Descartestól Valéryig „geometriai módon” való gondolkodás jellemzi, az új metafizikai szellemi áramlatoknak hódol. *Bergson* bölcséleti iránya átalakítólag hatott nemcsak a francia irodalmi gondolkodási formákra, de új irányt adott a katolicizmusnak és a nacionalizmusnak is. *Bergson* tana mozgásba, dinamikai állapotba hozta a francia nemzet politikai erőit és elméletén nemcsak a katolikus egyház új apologetikája épül fel, de erre támaszkodik a szindikálizmus történetfilozófusa, *George Sorel* is, aki amint tudott dolog, mélységesen hatott az olasz fascizmus szellemi alkatának kifejeződésére is. Más kérdés azután az, hogy a francia gondolkodás a maga rugalmasságával úgy tudta behelyezni az *élan vital*-t politikai szemléletébe, hogy nem kellett elhajlania a francia forradalom hagyományaitól és az ezekből kifejtett politikai eszményektől, amelyek ma is élnek, sőt a radikális-szocialista, a hatalmon levő pártnak valóságos vallási dogmáit jelentik. Az irracionális elem másrészt befészkelte magát a kommunizmus ideológiájába is, a kommunizmus szimbolumaival, küldetésének mithoszával, humanitásának Wunschtraum-jával épen úgy az internacionalizmus „valláspótló”-jává vált mint ahogyan a nacionalizmus pótolja a vallást Olaszországban is.

De míg Olaszországban a nemzetiességnek totálításra törekvő gondolata eredeti és hagyományok bőségével önként adódó valami, és így irracionális volta nem nyomul úgy az előtérbe, Németországban a nacionalizmus mítoszának megvalósítására irányuló közszellem automatikusan felszínre hozza e néplélek minden lapangó és *nem* politikai természetű irracionálisát. Németországban a nacionalizmus faji megalomániává alakult át, amely nemcsak a zsidókat zárja ki a társadalmi és politikai élet közösségéből, de „negroid” és „mongol” fajokat is és nagyképű fajelemzés alá veszi, hogy például a szlávokat tarthatja-e árjának vagy e népeket is az alacsonyrendűek közé kell, hogy sorozza. A germán faj tisztaságának akkora mitikus erőt tulajdonít, hogy hajlandó akár a Wotan-kultuszt is életre galvanizálni és keresve a szintézist a hajdani pogányság és a kereszténység között, elméletet állít fel, hogy Krisztus is árja származású germán férfiú, aki ősi német honból sodródott el a szentföldre. A fajelmélet e túltengésére Olaszországban sem találunk példát, jóllehet egy időben az olaszok is hangoztatták, hogy saját népükön kívül nincsen más értékes nép a világon, de a *hivatalos* fascizmus, a fascista élet valósága kivetett magából minden faji túlzást, aminek bizonyossága a zsidóságnak legaktívabb részvétele az olasz kormányzás minden ágában.

Az olasz nacionalizmus és a német nacionalizmus is megegyeznek abban, hogy *mind a kettő az ember lényének teljes igénybe vételére törekszik*. Más országokban a kormányzat csak polgárainak, hogy úgy mondjuk „laikus” életmegnyilvánulásai-val törődik, a lelkét átengedi az egyháznak. Az állam és az egyház szerepei élesen elválnak egymástól, egyik nem avatkozik a másik dolgába. Az új nacionalizmusok azonban félre tolják az egyházat, ők maguk veszik munkába a lelket, eszközeikkel mitikus hatások felkeltésére törekszenek és állampolgári kötelezettségeket egyben szakrális kötelezettségekké alakítják át. Így volt ez eleinte Olaszországban is, de a fascizmus nyílt erőszak igénybevételétől tartózkodik. A katolicizmus és a fascizmus eszme áramlatainak ellenére is Mussolini egyességet tudott kötni a szentsékekkel, anélkül, ismételjük, hogy a Vatikán részéről a lelkek fölött való sáfárkodás tekintetében bárminő jogfeladás történt volna. A német nacionalizmus azonban tovább megy, az egyházat, katolikusokat és evangélikusokat egyaránt, az új állam-berendezkedés *intézményévé* kívánja tenni, mint az iskolát vagy szakszervezetet.

A mitikus nacionalizmusok kezdete és vége az *állam mindenhatóságának* érvényesülése. Az állam, mint említettük, metafizikus lény, amely függetlenül éli életét az egyes polgárok életéről. Az állam létezésének jogosultságát nem célszerűen, hanem természetfölöttien igazolják és feltételeznek egy az emberrel született külön államöszönt. De míg Olaszországban az állam érzékfölötti eszméje, hogy valósággá váljon, formakeresésében a múlt nem egy valóságát idézi fel, így az ókor sikját betöltő impérium romanumot, a német metafizikus állameszmény a „harmadik birodalom” képletében csak egy olyan történeti eszményt kíván felidézni, amely az élet valóságában nem létezett, egy szép, de valótlan Barbarossa-legendát. És míg az olaszok kézzel fogható saját szimbólumokkal dolgoznak, – mint amilyen a *fasces* – a németek szimbóluma a kampós kereszt, amely nem német, hanem indiai szimbólum. Az olasz korporációs állam *valóban* egy katolikus középkor öröksége, a német korporációs kísérletek már kikölcsönözöttek, nem fakadnak a közvetlen német múltból.

Az integrálnacionalizmusnak, mint minden olyan mozgalomnak, amely a tömegek képzeletére akar hatni, szüksége van szimbólumokra. Olaszország e tekintetben szimbólum-gazdag jelképeitől három Róma folytonosságán keresztül nem szá-

radt ki az élet-spontaneitás, a német nacionalizmust szolgáló jelképeket erőszakolni kell. Igaz, Bachhofen vagy még helyesebben Klages szerint „szimbólum lehet minden: egy kő, egy fa, minden, minden, ami egy befogadó lélekre jelképen szolgálhat, reprodukálható és mint jel, mások számára is ugyanazt az élményt közvetíti.” E szemszögből megítélve a német szimbólum-világ szegénységét pótolhatja a német nép erős fantáziája, kedélyvilágának irracionális volta. Pótolja is. Így lesz a kvasztika-kereszt, a napkör szimbóluma német szimbólum és a német emberrel született szublimáló és szellemisítő készségnél, önszugesztiónál fogva így sok más idegenből kölcsönzött jelképpel szemben sajátosan egyéni; Made in Germany – ha a „nyersanyagot” nem is a német humusz szolgáltatja. Nem lep meg tehát bennünket az sem, ha egy német Hitler-teoretikus, *Jung* magát a tanácsköztársaság intézményét is ősi német intézménynek tartja. Viszont amit a német nacionalizmus pillanatnyilag még nem képes önmagában feloldani, azt ennél szenvedélyesebben kiveti magából. Így vetette ki a római jogot, így utasítja vissza a francia forradalom összes intézményeit, a demokratikus népképviselőket, a parlamentarizmust, az egyenlőség, emberi szabadságok elvét, úgy, hogy mondhatjuk: a német ma a franciával nem *csak* gyarmatokért, revízióért, nagyhatalmi egyenjogúságáért, de sokkal mélyebben, a néplélek elvont, metafizikai rétegeiben is élethalál küzdelmet folytat.

*

A német neonacionalizmusnak szülő anyja az irracionális és ennek az ösztönösen adódó irracionálisnak – amely, amint mondtuk, a végtelenbe feszülő vágy korszakának, a romantikának hagyatéka – megvannak a maga erős hétköznapi tények valóságába fogódzó lelki gyökerei is. A német nép társtalanul áll a világban. Nincsenek őszinte barátai, hajdani fegyvertársait is csak a politikai rezon, de nem az érzelmi kapcsok kötik hozzá. A román például szíve mélyéből szereti a franciát. A magyar az olaszt. De a németet nem könnyű szeretni, csak becsülni. E legyőzött ország érzi is, hogy mennyire magára van hagyva és faji gőgjének is talán ez az ősforrása. A mai Németországot kudarc kudarc után érte és elveszítve minden politikai játszmat, ahhoz az eszközhöz fordul, mint az égő ház lakója. Ha nem csinállok valamit, a tűzvészben pusztulok el. De ha leugrom a negyedik emeletről, talán megmenekülhetek. Így ugrik bele Németország ösztönök mélységébe, az irracionálisba. Józanul nézve, egy állib felfegyverkezett Európával szemben Németországnak nem sok külpolitikai reménye lehet – ha igen, úgy elhatározásaitól függetlenül – és elképzelései, hogy önellátásos alapon hozza rendbe gazdagságát s kenyeret adjon hét millió munkanélkülijének, egyszóval, hogy a mai Németország egy-két év alatt pótolja azt, ami a régi Németországnak tizennégy év alatt nem sikerült, mindez utópisztikusnak látszik. De hátha mégis... Az egész világ termelési folyamata, belső politikai elrendeződése ma a fejetetejére állított és ha a dialektikus alapon, számokkal és tabellákkal dolgozó Oroszország makacsul hisz a harmadik internacionálé győzelmében, miért ne bizzon Németország is a véletlenek lehetőségében?

A német politikának biztos támasztékai a jövő kialakulására nincsenek, egyben bizik meg rendíthetetlenül és ez a: vér. *Die Stimme des Blutes* – mondják az új német ideológusok, köztük a legkülönb, *Spengler*. A nagy müncheni tudós miután szellemes könyvében megjósolta a nyugati kultúrák halálát, *Preussentum und Sozialismus* című könyvében „az áldozat és a vér mágikus erejét” hirdeti. Újabb cik-

keiben, „filozofikus” bölcsességgel, „aki bírja, marja” elvre helyeződik és az ösztönök, a körmök és az összeszorított fogak harcát hirdeti. Bizonyos, hogy a tapasztalati tények valósága rejlik azokban, amit mond. Hitler állíthatta, hogy „megtagadom az ok és okozat törvényét is, ha ellent mond az én elképzelésemnek”, de nem tagadhatja meg a *struggle for life* törvényét. A *bios* erejét minden *logos*-sal szemben hirdette már nem egy antik bölcs is, Bergson élan vitalja is az élet jogát hangoztatja mindenekfelett, de ami a német lény sokszor tárgyalt a-politikus lényére vall, s ahogyan nem tudta szellemesíteni a demokráciát, a konzervatizmust, szemben a francia vagy az angol lélek átalakító, magához formáló készségével, úgy képtelen minden igyekezete ellenére is szellemivé tenni új politikai eszmeáramlatát, a nemzeti szociálizmust sem. És ez a jelenség annál érdekesebb, mert a német – nem győzzük eléggé hangsúlyozni – fogékonyabb szellemítésre minden más európai népénél, – kivéve a zsidókat, akiknél ugyanez a kettőség mutatkozik. A zsidó is alapjába véve metafizikai nép, a Biblia népe és mégis úgy tűnik a környező népek előtt, mintha minden idegszálával az anyagiasságot szolgálná. Az új német eszmekör hangsúlyozza a politikai primatusát a gazdasági felett, noha a német gazdasági vonatkozásban tudja csak magát hiánytalanul megvalósítani, más népekhez viszonyítva *in rebus politicis* mindig hátrányban marad, amit lehet talán azzal magyarázni, hogy Németország szemben a tenger mosta Angliával vagy Franciaországgal: Mittelland, azzal, hogy nem áll számára elég Raum, azzal, hogy geopolitikai okokon kívül sajátos történeti fejlődésen ment keresztül – de magán az „apolitikai” adottságon mit sem változtat. Talán Goethe érezte meg legjobban a németek (és a zsidók) külön színét, amikor azt mondta: Deutschland ist nichts, aber jeder einzelne Deutsche ist viel doch bilden sie sich gerade das Gegenteil ein. Verplantz und zerstreut wie die Juden, in alle Welt, müssen die Deutschen werden die Masse des Gutes ganz zum Heile der Nationen zu entwickeln die in ihnen liegt. Deutsche gehen nicht zu grunde, so wenig, wie die Juden, weil es Individuen sind.

A német lélek kettősége megmutatkozik a most lezajló nemzeti szocialista forradalomban is. Ez a kettőség eredményezi azután, hogy a német lélek sajátosságait éppen e dinamikus állapotban még kevésbé tudjuk felismerni, mint annak előtte. Nekünk talán éppen legmélyebb gyökereiben idegen marad a német lélek és dacos ön-elégültséggel ő maga igyekszik bezárkózni előttünk. A forradalomba sodródott német paradoxális helyzetét magának a lezajló forradalom *technikájának* paradoxális volta is alászínezi. Ez a forradalom a nép legalsó rétegeinek „megagitálásánál” a legokosabb propaganda eszközökön kívül a legideálisztikusabb eszményekre is hivatkozik és azokban a magasságokban, ahol a tiszta szellem honol, mint argumentum lép be akaratlanul az erőszak is. Mindez súlyosan zavaró körülmény. Ám nem zárja ki, hogy a forradalom kaotikus képe mögött ne vegyünk észre más spirituális erőket is, melyek a nemzeti szocialista doktrínát szervesen kialakítják. Így helyes a német állapotok egyik kritikusanak észrevétele, aki a nemzeti szocialista forradalom szellemi előkészítésében jelentékeny szerepet juttat a folklornak, a Wandervogelnek és Stefan George költészetének. Herder a népköltészet első lelkes kutatója másként gondolta a Volkstum megnyilatkozásai gyakorlatosítását, más idők is voltak azok. De a népi szokások és hagyományok rendszeres vizsgálata, kultusza és szembehelyezése egy-egy nagyváros standardizáló társadalmának életjelenségeivel, önmagától élesítette a népegyéniségi kultúra fegyvereit a törzsi színeket elmosó civilizációval, a „bűnös nemzetköziség”-gel szemben. Ami pedig a *Wandervogel* illeti, ez a radikális ifjúsági mozgalom is másnak indult, talán éppen ellenkezője an-

nak, amit ma Jugendbewegung alatt értünk, de felszabadítója volt az ifjuság önálló gondolkodásának, és szabatosan megmutatta azt a vízválasztót, amely a régi nemzedék világképét elválasztja az új nemzedék világképétől. A nemzeti szocializmus sajátosan az ifjuság mozgalma és csak részben a háborus nemzedéké, amint-hogy az olasz nacionalizmusnak is *a giovinezza* az életerő forrása. George költészete is arisztokrata-költészetnek indult, George életformája, elzárkózottsága, elefántcsonttorony-nosztalgiaja, a *tiszta* szellem követése minden másra predesztinálták, mint épen, hogy a nemzeti szocialista ideologia szószólójává válják. De élve a német irodalom jeles magyar ismerőjének, Turóczi-Trostlernek pedáns szavaival „George vér, élet és gondolatközösségben él azokkal az őskultúr formákkal, amik a modern ember lelki komplexumának az összevevői” – és így, ha jól utána nyomozunk, ezek az alapelvek tényleg ott csiráznak a horogkeresztesek eszmevilágában.

Egy szellemi korszaknak előkészítése sohasem történik tudatos tervgazdaság elvei szerint, mozgalmak, eszmetöredékek, embereknek és embercsoportoknak új viszonyai a világhoz *láthatatlan* összefüggéssel úsznak ma a levegőben. Az új nacionalizmusok ideológiája még ma is forrong, de ki merné tagadni azt, hogy amiként egy széttört gépezet darabjaiból az új ideologia új konstrukciókat talált a maga számára, úgy ez az ideologia új alkatrészeket fog átörökíteni az emberiségnek, hogy újból és örökké önmagát keresse és teremtsé ujjá.

LIGETI ERNŐ

SZÉKELY LEÁNY

NAGY IMRE tollrajza